

İBRÂHİMÎ, Muhammed Beşîr
(محمد البشير الإبراهيمي)Muhammed el-Beşîr b. Muhammed
b. Ömer es-Sa'dî el-İbrâhîmî
(1889-1965)Cem'iyetü'l-ulemâi'l-müslimîn'in
kurucularından
Cezayirli âlim, ıslahatçı.

12 Haziran 1889'da Cezayir'in Kostantine idarî bölgesine bağlı Setif şehrinde doğdu. Soyu Fas İdrîsî şeriflerinin kuruçusu İdrîs b. Abdullah'a ulaşır. Öğrenimine, bölgenin tanınmış âlimlerinden amcası Muhammed el-Mekkî el-İbrâhîmî'nin yanında başladı. 1912'de Fransız sömürgecilerin baskılarından kurtulmak için gizlice Cezayir'den ayrıldı. Babası da dört yıl önce aynı sebeple Medine'ye gitmişti İbrâhîmî Kahire'de üç ay kalarak Câmîatü'l-Ezher'de bazı hocaların derslerine katıldı. Reşîd Rızâ'nın kurmuş olduğu Dârü'd-da've ve'l-irşâd'da verilen dersleri takip etti. Daha sonra Medine'ye giderek babasıyla buluştu. Bu arada Muhammed el-Vezîr et-Tûnisî, Hüseyin Ahmed el-Feyzâbâdî, Ahmed el-Berzencî, İbrâhîm el-Üskübî gibi âlimlerin derslerine devam etti. Abdülhamîd İbn Bâdis ile 1913 yılında da Medine'de tanıştı. İbn Bâdis'in Medine'de kaldığı üç ay boyunca iki arkadaş, Cezayir'i Fransız işgalinden kurtarmak için yürütecekleri çalışmanın programını yaptı.

I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı hükümetinin emriyle Medine'den ayrılarak Dimaşk'a giden İbrâhîmî, bir müddet sonra Emeviyye Camii'nde vaaz ve ders vermeye başladı (1917). Ardından yeni kurulan Suriye hükümetinin isteği üzerine Sultâniye Medresesi'nde Arap edebiyatı okuttu. I. Dünya Savaşı biter bitmez Cezayir'e döndü. Setif şehrinde verdiği dersler ve düzenlediği ilmi konferansların ya-

nında belde belde dolaşarak halkı Fransız sömürgeciliğine karşı uyarmaya çalıştı. Ayrıca küçük bir medrese inşa ettirdi. Bir yandan da İbn Bâdis'in 1925'ten beri çıkarmakta olduğu *eş-Şihâb* dergisine makaleler yazdı. İbn Bâdis ve İbrâhîmî, bu yıllarda sık sık buluşarak yürütülen çalışmaları ve ülkedeki gelişmeleri müzakere ettiler. Görüşmelerin yapıldığı 1920-1930 yılları arası, Cezayir'in bağımsızlık mücadelesini destekleyerek millî harekete önemli katkılarda bulunacak olan Cem'iyetü'l-ulemâi'l-müslimîn'in kuruluşu için bir hazırlık dönemi oldu. Fransızlar'ın Cezayir'i işgal etmelerinin 100. yılını kutlamalarından kısa bir müddet sonra 5 Mayıs 1931 tarihinde kurulan bu cemiyetin başkanlığına İbn Bâdis, yardımcılığına da İbrâhîmî getirildi. Cemiyetin kuruluşunun birinci yıl dönümünde yapılan toplantıda Cezayir üç bölgeye ayrıldı. İbn Bâdis Kostantine bölgesinin, Tayyib el-Ukbî Cezayir şehri ve civarının, İbrâhîmî de Vehrân bölgesinin sorumluluğunu üstlendi. İbrâhîmî, bölgenin en önemli şehri olan Tîlîmsân'a gelince eğitim ve öğretim faaliyetine ağırlık verdi. Kısa sürede bir dârü'lhadis medresesi inşa ettirdi ve bu medresede ders okutmaya başladı. Yaz tatillerinde halkı irşad etmeye çalıştı, gittiği her yerde halktan büyük ilgi gördü. İbrâhîmî, 1936 yılında toplanan Cezayir İslâm Kongresi'nde alınan kararları Fransız yetkililere bildiren heyette yer aldı.

II. Dünya Savaşı sırasında cemiyetin bazı üyeleri Fransızlar tarafından tutuklandı. İbrâhîmî de Güney Cezayir'deki Âflû şehrine sürgüne gönderildi (Nisan 1940). Âflû'ya vardıkdan bir hafta sonra İbn Bâdis'in vefat ettiğini, cemiyet üyelerinin kendisini başkan seçtiklerini haber aldı. Sürgünde kaldığı üç yıl boyunca cemiyet çalışmalarını gönderdiği tâlimatla yürüten İbrâhîmî, 1943 yılı başlarında Vehrân'a dönüşüne daha aktif olarak çalışmaya katıldı. Bölgede halktan topladığı paralarla bir yılda yetmiş üç okul yaptırdı, ayrıca üç yıl içinde 400'e yakın okul açıldı. Fransızlar, Cezayir halkının 5 Ağustos 1945'te düzenlediği bir törende Cezayir bayrağı taşımasını bahane ederek binlerce kişiyi öldürdüler. Bu olayın ardından tutuklanan İbrâhîmî, bir yıl hapiste kaldıktan sonra isyana teşebbüs suçundan yargılanmak üzere iken çıkarılan umumi af gereği serbest bırakıldı.

Hapisten çıkınca II. Dünya Savaşı sırasında hükümet tarafından kapatılan okullardaki eğitim faaliyetlerini tekrar başlattı. Yayımı durdurulan *el-Beşâ'ir* dergisi-

ni yeniden çıkardı. Medrese mezunlarına yüksek öğrenim verecek enstitüler açmaya karar verdi. Bu amaçla ilk olarak Kostantine'de İmam Abdülhamîd İbn Bâdis Enstitüsü'nü kurdu.

İbrâhîmî, 1952'de bazı İslâm ülkelerinin yöneticileriyle Cezayir müslümanlarının meselelerini görüşmek ve Cezayirli öğrencilerin bu ülkelerdeki üniversitelere kabul edilmesini sağlamak amacıyla memleketinden ayrıldı. Onun çalışmaları sonucunda cemiyet, 1953 yılından itibaren başta Tunus Zeytûne Üniversitesi olmak üzere ülke dışına öğrenci gönderdi. 1954'te Fransızlar'a karşı başlatılan bağımsızlık hareketine karşı bir süre çekimser kalmayı tercih eden İbrâhîmî daha sonra bu hareketi desteklemeye karar verdi. Ardından başkanı olduğu cemiyet, bütün imkânlarıyla bağımsızlık mücadelesini desteklemeye başladı. İbrâhîmî ülke dışında kaldığı ilk yıllarda Mısır, Pakistan, Irak, Suriye ve Suudi Arabistan'ı dolaştı; kurtuluş savaşının devam ettiği ülkelere giremediği için Kahire'ye yerleşti. 1961'de Mısır cumhurbaşkanı tarafından Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye üyeliğine tayin edildi. 1962 yılında Cezayir'in bağımsızlığına kavuşmasından hemen sonra ülkesine döndü. Ancak ülkesinde bağımsızlık hareketinin ardından kurulan sosyalist sistemi eleştirdi. 20 Mayıs 1965'te Cezayir şehrinde vefat etti ve Sîdî Muhammed Mezarlığı'na defnedildi.

Eserleri. İbrâhîmî, Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye'de yaptığı konuşmada ekserisi Arap dili sahasında olmak üzere on beş kitap kaleme aldığını belirtmişse de bu eserlerin çoğu kaybolmuştur (Muhammed Mehdâvî, s. 66). Çeşitli gazetelerde yazmış olduğu makaleler *Âşârü's-Şeyh Muhammed el-Beşîr el-İbrâhîmî* adlı dört ciltlik külliyatta toplanmıştır. Medine'den dönüşünden sonra kaleme aldığı dinî ve içtimâî konulardaki makaleleriyle *Risâletü'd-dab* ve *Rivâyetü's-selâse* adlı eserleri külliyatın I. cildini (Cezayir 1978), *el-Beşâ'ir* gazetesinde çıkan makalelerden derlenen *Uyûnü'l-beşâ'ir* (Kahire 1956) II. cildi, aynı yıllarda yazdığı diğer makaleler III. cildi (Cezayir 1981), 1952-1954 yılları arasında başta *el-Beşâ'ir* olmak üzere bazı gazete ve dergilerde yazdığı makaleler de IV. cildi (Cezayir 1985) oluşturur. Muhammed el-İd Tâverta, onun 1929-1939 yıllarında kaleme aldığı eserlerini yüksek lisans tezi çalışması olarak bir araya getirmiştir (bk. bibl.).

Muhammed
Beşîr
el-İbrâhîmî

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Beşir İbrâhîmî, *Âşârû's-Seyh Muhammed el-Beşir el-İbrâhîmî*, Cezayir 1978-85, I-IV; a.mlf., "Ene", *MMLA*, XXI (1966), s. 135-154; A. Merad, *Le réformisme musulman en Algérie du 1925 à 1940*, Paris 1967, tür.yer.; a.mlf., "İbrâhîmî", *El* (İng.), III, 1003-1004; Charles R. Ageron, *Histoire de l'Algérie contemporaine: 1830-1973*, Paris 1974, tür.yer.; Muhammed el-İd Tâverta, *Nesrû's-Seyh el-İbrâhîmî* (yüksek lisans tezi, 1980), Kostantine Üniversitesi; Âdil Nüveyhiz, *el-Beşir el-İbrâhîmî 'azîm mine'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1986; Abdülkerîm Bû es-Sâfsâf, *Cem'iyetü'l-'ulemâ'i'l-müslîmine'l-Cezâ'iriyîn*, Kostantine 1401/1981, tür.yer.; Ahmed el-Hatîb, *Cem'iyetü'l-'ulemâ'i'l-müslîmine'l-Cezâ'iriyîn*, Cezayir 1985, s. 148-158; Bessâm el-Aselî, *'Abdülhamîd b. Bâdis ve binâ'ü kâ'ideti's-sevretî'l-Cezâ'iriyye*, Beyrut 1986, s. 146-158; Es'ad es-Sehamrânî, *el-İstibdâd ve'l-isti'mâr'inde'l-Kevâkibi ve'l-İbrâhîmî*, Beyrut 1987, s. 90-142; Muhammed Mehdâvî, *el-Beşir el-İbrâhîmî: Niđâlüh ve edebüh*, Dimaşk 1988; Mâzin Salâh Mutabbakânî, *Cem'iyetü'l-'ulemâ'i'l-müslîmine'l-Cezâ'iriyîn*, Dimaşk 1408/1988, tür.yer.; İbrâhîm Medkûr, "el-Merhûm eş-Seyh Muhammed el-Beşir el-İbrâhîmî", *MMLA*, XXI (1966), s. 130-134; Ahmed b. Diyâb, "Muhammed el-Beşir el-İbrâhîmî ve niğâlüh'l-kelime", *Mecelletü's-Sekâfe*, sy. 23, Cezayir 1976, s. 59-71; Abdülmelik Murtâz, "Rivâyetü's-şelâse li's-Seyh el-İbrâhîmî", a.e., sy. 38 (1977), s. 37-55; a.e. (Muhammed el-Beşir el-İbrâhîmî özel sayısı), sy. 87 (1985); Sâlih el-Harfî, "el-İbrâhîmî", *el-Mevsû'atü'l-'Arabîyye*, Dimaşk 1998, I, 76-77.

MÂZİN SALÂH MUTABBAKÂNÎ

İBRÂHİMİYYE

(إبراهيمية)

Müşebbihe'den

İbrâhîm b. Ebû Yahyâ el-Eslemî'ye
nisbet edilen bir fırka

(bk. MÜŞEBBİHE).

İBRAHİMOV, Alimcan

(1887-1938)

Edebiyat, tarih
ve dil âlimi, tenkitçi.

12 Mart 1887'de Başkırdistan'ın merkezi Ufa'nın güneyinde Sultanmurad köyünde doğdu. Alimcan (Galimcan), yedi çocuklu İrfan ve Hesene İbrahimov (İbragimov) ailesinin dördüncü çocuğudur. Medrese eğitimi görmüş bir köy imamı olan babasından temel İslâmî bilgileri öğrendikten sonra köylerindeki Rus-Tatar okulu bitirdi. Ardından kardeşi Şâkir Ziya ile beraber Orenburg'da yeni usul eğitim veren Hüseyniye Medresesi'ne gönderildi (1899). Fakat hastalığı yüzünden kabul edilmeyince eski usulde eğitim yapan Veli Molla Medresesi'ne girdi. Burada hadis,

fıkıh, İslâm tarihi, Arapça, Türkçe ve Farsça dersleri gördü. O sırada Ufa'da faaliyet göstermekte olan "el-İslah" adlı reform hareketine katıldığından hocaları ile anlaşmazlığa düştü ve medreseden ayrılmak zorunda kaldı; aynı yerde bulunan Âliye Medresesi'ne geçti (1906). Bu medrese, Ezher'de Muhammed Abdüh'un öğrencisi olmuş Ziya Kemâlî tarafından müslüman halkın desteğiyle kurulmuştu. Değişik Türk topluluklarından gençlerin eğitim gördüğü Âliye'de dinî derslerin yanı sıra tarih, coğrafya, matematik, fizik, kimya, Türkçe, Arapça, Tatarca ve Rusça da okutuluyordu.

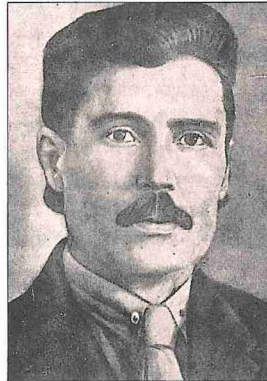
İbrahimov, Âliye Medresesi'nde okuduğu ilk yılın yaz tatilinde Kafkasya'ya gidecek köylerdeki Tatar çocuklarına okuma yazma öğretmeye çalıştı. 1909'da kaleme aldığı *Kur'an Allah'tan mı Değil mi* adlı risâlesi yüzünden Âliye Medresesi'nden uzaklaştırıldı. Bir süre Kazak bölgelerinde ve Ural'da çeşitli işlerde çalışan, Astrahan çevresinde öğretmenlik yapan İbrahimov üniversiteye girmek amacıyla Kazan'a gittiysse de bu mümkün olmadı. Kazan'da kaldığı süre içerisinde bazı roman ve hikâyeler yazdı. 1912 yılı sonunda gittiği Kiev'de bir yandan öğretmenlik yaparken bir yandan da misafir öğrenci olarak üniversitede derslere devam etti. Çarlık rejimi aleyhine giriştiği birtakım gizli faaliyetler sebebiyle kısa süren bir hapis hayatının ardından (1913) Kazan'a dönerek *Az* dergisinde çalışmaya başladı; 1915-1917 yıllarında Âliye Medresesi'nde hocalık yaptı.

1-11 Mayıs 1917'de Moskova'da toplanan Bütün Rusya Müslümanları V. Kongresi'ne Ufa delegesi olarak katılan İbrahimov, millî amaçların gerçekleşmesi için sol partilerle iş birliği yapılması ve Rusya'nın federal sistemine katılma yolunda teklifte bulundu. Ekim İhtilâli'nden sonra daha aktif olarak faaliyet gösterdi. Âliye Medresesi'ndeki görevinden ayrılarak

Ufa Müslümanları Arasında Halkçılığı Yayıma Komitesi'nde çalışmaya başladı. Ruslar'ın Sosyalist Revolüsyoner (Es-Er) Partisi'ne girdi ve Fâtiş Seyfî Kazanlı ile birlikte *İrek* gazetesini yayımladı (1917). Bu sırada müslüman askerleri burjuvaziye karşı teşkilâtlandırmaya çalışan İbrahimov, Stalin'in daveti üzerine Merkez Müslüman Komiserliği başkanı Mollanur Vahitov'un yardımcılığını üstlendi. Ocak 1918'de Petrograd'da çıkmaya başlayan *Çulpan* gazetesinde Tatar-Başkırt Cumhuriyeti hakkında çok sayıda yazı yazdı ve önce çoğunluğunu Türkler'in oluşturduğu geniş bir İdil-Ural Devleti, daha sonra Ruslar'ın baskısıyla sınırlandırılmış bir Tatar-Başkırt Cumhuriyeti'ni kurma projesinde aktif rol aldı. 1920 Şubatında resmen Komünist Partisi'nin üyesi oldu. Moskova'da toplanan Tatar-Başkırt Öğretmenler Kongresi'ne katılarak (Şubat 1924) millî mekteplerin geliştirilmesi, eğitimin ıslah edilmesi ve yeni programların hazırlanması gibi konular üzerinde çalıştı. 1925-1927 yıllarında Tataristan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı'nda görev yaptı. 1926'da Bakü'de düzenlenen Türkoloji Kongresi'ne Tataristan delegeleri başkanı olarak katıldı ve kongrenin en önemli tartışma konularından biri olan Türk müslümanların Latin alfabesine geçmeleri fikrine şiddetle karşı çıktı.

Bu arada yakalandığı verem hastalığının tedavisi için 1927-1937 yılları arasında Kırım ve Yalta'da yaşamaya mecbur kaldı. Ağır hasta olmasına rağmen birçok Tatar aydını gibi İbrahimov da Stalin'in zulmünden kurtulamadı. Kazan'a getirildi ve Tatarlar'ın millî bağımsızlığına önem vermek, devrim öncesi Tatar kültürünü yüceltmek, Rus komünistlerini çarlık jandarmasıyla kıyaslamak ve komünist partisine üye olmakta gecikmek gibi suçlamalarla yargılandı. 29 Ağustos 1937'de milliyetçilikle itham edilerek tutuklandı ve yargılanması yapılmadan 21 Ocak 1938'de hapishanede öldü.

Türk ırkından geldiklerini kabul etmekle beraber ayrı bir Tatar milletinin, dolaşısıyla Tatarca'nın, Tatar edebiyatının ve Tatar medeniyetinin varlığını savunan Alimcan İbrahimov, Tatarlar arasında sosyal ve politik fikirlerin gelişmesinde önemli rol oynamış, bilhassa 1917-1920 yılları arasında yeni rejimi destekleyen ideolojik hikâyeler ve yazılar kaleme almıştır. Komünizme olan inancını hapishanede yaşadığı günlerde bile kaybetmemesine rağmen 1920'lerden sonra Rus emperyalizminin Sovyet müslümanlarını tehdit

Alimcan
İbrahimov